

*Πάυλος-Μαρίνος Δελλαδέτσιμας,
Ηλίας Μπεριάτος*

Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ ΚΑΙ ΙΘΑΚΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΣΕΙΣΜΟΥΣ ΤΟΥ 1953

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει ως πρωταρχικό σκοπό να αναδείξει τη σημασία της ανασυγκρότησης των Ιόνιων Νησιών μετά τον καταστροφικό σεισμό του 1953, έχοντας ως βασικό πεδίο αναφοράς τα νησιά Κεφαλληνία και Ιθάκη. Πεποίθηση εδώ είναι ότι τα Ιόνια Νησιά δεν έχουν συστηματικά αποτιμηθεί ως εμπειρία, αν και αποτελούν ένα μοναδικό «παράδειγμα» ανασυγκρότησης που επηρέασε καταλυτικά τη μεταπολεμική εξέλιξη της πρακτικής των αποκαταστάσεων μετά από καταστροφές, αλλά και την ίδια την πολιτική του χώρου στη μεταπολεμική Ελλάδα. Η περίπτωση των Ιονίων υπήρξε μια άνευ προηγουμένου –σε κλίμακα και έκταση– καταστροφή, που, εκτός από τα ανθρώπινα θύματα, προκάλεσε δραματικές –για τα δεδομένα των νησιών– πληθυσμιακές και δημογραφικές ανακατατάξεις, δραστική αλλοίωση της οικονομικής δομής των πληγεισών περιοχών και ολοσχερή απώλεια ενός πλουσιότατου κτιριακού και πολιτισμικού αποθέματος. Μέσα από αυτή την ακραία συνθήκη καταστροφής θα πρέπει να προσεγγιστεί η διαδικασία ανασυγκρότησης, η οποία, εκτός από τις αστοχίες και τις αντιφάσεις που τη χαρακτήρισαν, αποτελεί ένα σημαντικό (και ενδεχομένως υποτιμημένο ιστορικά) εγχείρημα πολιτικής οικιστικής αποκατάστασης. Πρόκειται για ένα εγχείρημα που κάλυψε ένα ευρύτατο φάσμα θεματικών πεδίων πολιτικής (πρότυπα αυτοστέγασης, δανειοδοτήσεων επισκευής-ανακατασκευής, παροχή προσωρινής στέγασης, μεταφοράς και ανοικοδόμησης οικισμών, αναδασμών-απαλλοτριώσεων, αποκατάστασης αγροτικών οικισμών) καθώς και επιστημονικών περιοχών (αντισεισμικής τεχνολογίας, τεχνολογίας προκατασκευής, δικτύων υποδομής), εισάγοντας ένα πλή-

θος καινοτόμων μεθόδων και πρακτικών που όμως μόνο αποσπασματικά αφομοιώθηκαν ως εμπειρία κατά τη μεταπολεμική πορεία ανάπτυξης της χώρας.

Ως προς τη χρονική διάρκεια του εγχειρήματος της ανασυγκρότησης θα μπορούσαμε να την οριοθετήσουμε χονδρικά στην επταετία που ακολούθησε τους σεισμούς (δηλαδή από το 1953 μέχρι το 1960). Οπωσδήποτε ο απόηχος και οι επιπτώσεις συνεχίστηκαν και στη δεκαετία του '60.

Η περίπτωση των Ιόνιων Νησιών και ειδικότερα της Κεφαλληνίας και της Ιθάκης έχει αναλυθεί ελάχιστα ως προς τις διάφορες πτυχές της και ακόμα λιγότερο υπό το πρίσμα μιας συνολικής θεώρησης. Εκτός από τα πολύ σημαντικά και πρωτοποριακά κείμενα και εκθέσεις της περιόδου καταγράφεται ένα μεγάλο κενό μελέτης του εγχειρήματος, ενώ η σχετικά πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση της ανασυγκρότησης –που αποτελεί και βασικό πεδίο αναφοράς– είναι αυτή του Παπαϊωάννου (1975) και κατά δεύτερο λόγο του Παυλάτου (1988). Έκτοτε καμιά άλλη προσπάθεια μελέτης δεν έχει καταγραφεί, με εξαίρεση ίσως επιστημονικές αναλύσεις στους τομείς της σεισμολογίας και της αντισεισμικής τεχνολογίας. Ως εκ τούτου θεωρούμε ότι το ανά χείρας κείμενο μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα και το κίνητρο για περαιτέρω εμβάθυνση στη μελέτη της ανασυγκρότησης των Ιόνιων Νησιών, μάλιστα όχι τόσο σε σχέση με την αμιγώς ιστορική διάσταση (που και αυτή βέβαια παραμένει σε εκκρεμότητα) όσο κυρίως σε σχέση με την ανάδειξη των στοιχείων που διατηρούνται ακόμα και στις μέρες μας ως εγγενή συστατικά της κυρίαρχης λογικής των αποκαταστάσεων, αλλά και εκείνων που μετά το τέλος της τότε εμπειρίας αγνοήθηκαν ή/και δεν βρήκαν την απαιτούμενη συνέχεια.

1. Η καταστροφή

Στις 12/8/1953 ισχυρός σεισμός ($M = 7,2$) έπληξε τα Ιόνια Νησιά προκαλώντας σχεδόν ολοσχερή καταστροφή τους. Συνολικά τα θύματα ανήλθαν σε 455 νεκρούς και 2.412 τραυματίες. Οι μεγαλύτερες εντάσεις παρατηρήθηκαν στο Αργοστόλι, το Ληξούρι, τα Βαλσαμάτα, τον Ασπρογέρακα, τα Χαβδάτα και την Αγία Ευθυμία της Κεφαλληνίας (IX - X), στις Βολίμες της Ζακύνθου (IX+) καθώς και στην πόλη της Ζακύνθου (IX). Η καταστροφή επήλθε ως επιστέγασμα των δύο ισχυρών δονήσεων

που είχαν προηγηθεί: η πρώτη στις 9 Αυγούστου, που προκάλεσε μεγάλες ζημιές στην περιοχή της Ιθάκης και της Σάμης, και η δεύτερη στις 11 Αυγούστου, που έπληξε το Αργοστόλι, το Ληξούρι και τη Ζάκυνθο. Ο μεγαλύτερος μετασεισμός ($M = 6,3$) σημειώθηκε την ίδια μέρα με τον κύριο σεισμό. Άρα επρόκειτο για μια πρωτοφανή σε έκταση και ένταση καταστροφή που επιδεινωνόταν από τις συνθήκες ελλιπούς πρόσβασης, επικοινωνίας και απομόνωσης οι οποίες χαρακτηρίζουν εξ ορισμού τις νησιωτικές περιοχές και ήταν ιδιαίτερα οξυμμένες κατά τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο και στην υπό εξέταση νησιωτική ενότητα. Η Κεφαλληνία, η Ιθάκη και η Ζάκυνθος υπέστησαν ολοκληρωτική καταστροφή, από τις 33.300 κατοικίες των νησιών καταστράφηκαν περίπου οι 29.000, ενώ καταστράφηκε και το σύνολο της τεχνικής και κοινωνικής υποδομής. Η κατάσταση επιδεινώθηκε δραματικά από αλυσιδωτά καταστροφικά φαινόμενα, όπως πυρκαγιά στη Ζάκυνθο και κατολισθήσεις στην Κεφαλληνία (σε δέκα οικισμούς) και στην Ιθάκη (σε δύο οικισμούς). Η πρώτη και λεπτομερέστερη οικονομική εκτίμηση των απωλειών - ζημιών πραγματοποιήθηκε από το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας (ΤΕΕ 1953, σελ. 8-9) και παρατίθεται στον Πίνακα 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Οικονομική εκτίμηση των απωλειών-ζημιών από τους σεισμούς του 1953

Εκτίμησης Ζημίας Εθνικού Πλούτου των τριών Ιονίων Νήσων εκ των Σεισμών	
Α) Δαπάναι περιθάλψεως και διατροφής και προσωρινής στεγάσεως αυτού	
1) Δαπάναι κατ' εκτίμησιν....	<u>30 εκ. δολάρια</u>
Σύνολον	30 εκ. δολάρια
Β) Αξία καταστραφεισών κατοικιών, δημοσίων, δημοτικών, κοινωφελών ιδρυμάτων, αποκατάστασις ζημιών, και ανακατασκευή τεχνικών έργων και εγκαταστάσεων:	
1. Κατοικία: 25.000 (οικογένειαι) × 2000	50 εκ. δολάρια
2. Ζημιαί οδών και τεχνικών έργων (ανακατασκευή τεχνικών έργων)	15 εκ. δολάρια
3. Ανακατασκευή και επισκευή λιμένων και λιμενικών εγκαταστάσεων	

(συνεχίζεται)

(συνέχεια)

4. Ζημίες και ανακατασκευή δικτύων υδρεύσεως και αποχετεύσεως	
5. Εγκαταστάσεις και δίκτυα ηλεκτροφωτισμού	
6. Δημόσια, δημοτικά και διάφορα κοινωφελή ιδρύματα	<u>10 εκ. δολάρια</u>
Σύνολον	75 εκ. δολάρια
Γ) Ζημίες εξ απωλείας κινητών αξιών:	
1. Απόλεια οικοσκευών ρουχισμού	
α) Αστικού: 8.000 οικογένειαι × 1.000 δολ. = 8 εκ δολ.	13 εκ. δολάρια
β) Αγροτικού: 17.000 οικογένειαι × 300 δολ. = 5 εκ. δολ.	
2. Απόλεια εμπορευμάτων και γεωργικών προϊόντων (κατ' εκτίμηση)	12 εκ. δολάρια
3. Καταστροφή καλλιτεχνικών ιστορικών αξιών (κατ' εκτίμηση)	<u>15 εκ. δολάρια</u>
Σύνολον	40 εκ. δολάρια
Δ) Ζημίες εξ απωλείας εθνικού εισοδήματος επί το εν έτος και μείωσης εθνικού πλούτου	
1. Εθνικόν εισόδημα 150 δολ. άτομον × 100000 × 1 έτος	15 εκ. δολάρια
2. Μείωσης εθνικού πλούτου	<u>15 εκ. δολάρια</u>
Σύνολον	30 εκ. δολάρια
Ε) Ζημίες εξ επιβαρύνσεως προϋπολογισμού λόγω επιπρόσθετων μόνιμων χορηγήσεων κοινωνικής πρόνοιας (συντάξεις ορφανά κ.λπ.) 200 δολ./ετησίως/άτομον ετησίως: 200 × 1000 άτομα = 200.000 δολ. ετησίως	
Κεφαλαιοποιήσις 200.000 × 20	<u>4 εκ. δολάρια</u>
Σύνολον	4 εκ. δολάρια
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ	
A) Δαπάναι περιθάλψεως και διατροφής και προσωρινής στεγάσεως αυτού	30 εκ. δολάρια
B) Ζημίες μονίμων κατοικιών, δημοσίων, δημοτικών, κοινωφελών ιδρυμάτων, αποκατάστασις ζημιών, και ανακατασκευή τεχνικών έργων και εγκαταστάσεων:	75 εκ. δολάρια
Γ) Ζημίες εξ απωλείας κινητών αξιών	40 εκ. δολάρια

(συνεχίζεται)

(συνέχεια)

Δ) Ζημιά εξ απωλείας εθνικού εισοδήματος επί το εν έτος και μείωσις εθνικού πλούτου	30 εκ. δολάρια
Ε) Ζημιά εξ επιβαρύνσεως προϋπολογισμού λόγω επιπρόσθετων μόνιμων χορηγήσεων κοινωνικής πρόνοιας (συντάξεις ορφανά κ.λπ.)	4 εκ. δολάρια
	Άθροισμα 179 εκ. δολάρια
ΣΤ) Διάφορα	<u>21 εκ. δολάρια</u>
	Σύνολον 200 εκ. δολάρια

Πηγή: Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας (ΤΕΕ 1953, σελ. 8-9). Έχουν διατηρηθεί η γλώσσα και η ορθογραφία του εγγράφου.

Από τον Πίνακα 1 διαπιστώνεται ότι η εκτίμηση της συνολικής ζημιάς ανέρχεται σε 200 εκατομμύρια δολάρια, ποσό που αντιστοιχεί στο 3% ή 6% του ΑΕΠ της χώρας ανάλογα με την τιμή του δολαρίου σε δραχμές την οποία θα πάρουμε ως βάση (το δολάριο από 15 δραχμές το 1953 αυξήθηκε σε 30 το 1956 λόγω υποτίμησης της δραχμής). Σε κάθε περίπτωση, οι ζημιές ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν τεράστιες αφού η Ελλάδα ήταν την περίοδο εκείνη μια φτωχή χώρα με μικρό εθνικό εισόδημα. Στη σημερινή Ελλάδα οι ζημιές αυτές θα αντιπροσώπευαν πολύ μικρότερο ποσοστό του ΑΕΠ. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο υπολογισμός του ΤΕΕ είναι ολοκληρωμένος από λογιστική-οικονομική άποψη και περιλαμβάνει όλων των ειδών τις ζημιές, δηλαδή όχι μόνο τις υλικές υποδομές αλλά και τις απώλειες εισοδήματος και τις επιβαρύνσεις λόγω πρόσθετων επιχορηγήσεων κοινωνικής πρόνοιας.

2. Το ιστορικό κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο

Η πολιτική της διαδικασίας ανασυγκρότησης των νησιών Κεφαλληνίας και Ιθάκης μπορεί να αποτιμηθεί, αντιπαραβαλλόμενη κυρίως με το μέγεθος της καταστροφής και τα εμπόδια που έθεταν τα νησιωτικά χαρακτηριστικά (πρόσβαση, επικοινωνία, απομόνωση) των πληγεισών περιοχών. Επιπλέον, καθοριστικής σημασίας είναι και η κατανόηση των βασικών παραμέτρων που συγκροτούσαν το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της

δεκαετίας του 1950 το οποίο εν πολλοίς καθόριζε και τις βασικές επιλογές πολιτικής και μέτρων αποκατάστασης. Οι παράμετροι αυτές ήταν:

A) Η δομή και η λειτουργία του αμέσως μετεμφυλιακού κράτους, όπως εκφραζόταν πολιτικά με την κυβέρνηση Παπάγου, προτάσσοντας στρατιωτικές δομές και τρόπους λήψης αποφάσεων που διέτρεχαν το σύνολο σχεδόν της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι μια από τις πρώτες προτεραιότητες της ανασυγκρότησης ήταν η εγκατάσταση στρατιωτικής διοίκησης στις πληγείσες νησιωτικές περιοχές. Ως επί το πλείστον, η διαδικασία στηρίχτηκε σε «εκ των άνω» αποφάσεις –πολλές από τις οποίες ήταν αποτελεσματικές– χωρίς όμως τη συμμετοχή ή τη διαβούλευση αιρετών δημοκρατικών τοπικών διοικήσεων, επιστημονικών φορέων και ακόμα περισσότερο του τοπικού πληθυσμού. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται (Δ. Ζήβας 1959, σελ. 6):

...δεν βρέθηκε κανείς να καθοδηγήσει τις στρατιωτικές μπουλντόζες, στην αρχή και τα φορτηγά της εργολαβικής εταιρείας, που είχε αναλάβει την αποκομιδή των μπάζων, έπειτα για το πού θα μπορούσαν να περάσουν άφοβα και πού όχι...

Χαρακτηριστική υπήρξε επίσης η άρνηση των στρατιωτικών αρχών να παραχωρήσουν άδεια μετάβασης επιτροπής του ΤΕΕ στις πληγείσες περιοχές –που αποτέλεσε κυρίως πολιτική απόφαση– όπως αποτυπώνεται και στη σχετική αλληλογραφία:

Αφορμή λαμβάνων από την δημοσιευθείσαν γνωμάτευσιν του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος δια την ανοικοδόμησιν των Ιονίων Νήσων, παρατηρώ ότι το Επιμελητήριο προέβη εις την ως άνω ενέργειαν αυτεπαγγέλτως και μάλιστα ως πληροφορούμαι άνευ ουδεμίας επιτοπίου ερεύνης λόγω της μη εγκρίσεως εισέτι της προ πολλού αιτηθείσης αδείας μεταβάσεως εις τας πληγείσας νήσους.¹ Φοβούμαι ότι οι αρμόδιοι δεν αντελήφθησαν ότι παραλλήλως προς τα τόσα άλλα πολύπλοκα ζητήματα της τεχνικής ερεύνης ως προς την έντασιν των σεισμών αποκτά όλως ιδιάζουσαν σημασίαν δια τον προγραμματισμόν της οριστικής στεγάσεως και τον βαθμόν της αντισεισμικότητας ο οποίος πρέπει να

1. Υπογράμμιση των συγγραφέων.

προδοθή εις τας ανεγερθεισομένας οικοδομάς... μια επιτόπιος επιστημονική έρευνα είναι απαραίτητος. Θα έπρεπε μάλιστα να είχε γίνει ευθύς μετά τους σεισμούς, πάντως δε προ της εκκαθαρίσεως των ερειπίων, τα οποία εν συνδυασμώ με τα διασωθέντα κτίρια αποτελούν τεκμήρια προς διατύπωσιν θετικών τεχνικών συμπερασμάτων, άνευ των οποίων υπάρχει ο κίνδυνος να περιπέσωμεν εις παραλόγους πειραματισμούς ή πολύπλοκους και δαπανηράς κατασκευάς (Καράς 1953, σελ. 7-8).

Β) Σε συνάρτηση με το προηγούμενο (Α), η απουσία, κατά την εν λόγω περίοδο, κάθε έννοιας «πολιτικής προστασίας» και συναφών θεσμών και οργανώσεων (με εξαίρεση ίσως τον Ερυθρό Σταυρό και το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας) και επομένως η επικυριαρχία της πολιτικής άμυνας και της στρατιωτικής λογικής σε ολόκληρο το φάσμα των δράσεων που έλαβαν χώρα. Επικυριαρχία που είχε ως αποτέλεσμα τη λήψη έκτακτων ακραίων κοινωνικών και διοικητικών αποφάσεων με καταλυτικές επιπτώσεις κατά τις συνακόλουθες φάσεις αποκατάστασης-ανασυγκρότησης. Αξίζει να σημειωθεί ότι η στρατιωτική λογική ενυπάρχει ακόμα και σήμερα στη δομή και τη λειτουργία των περισσότερων φορέων πολιτικής προστασίας.

Γ) Το γεγονός ότι η ανασυγκρότηση των Ιονίων πραγματοποιήθηκε σε μια περίοδο κατά την οποία αποτέλεσε την αφετηρία του ουσιαστικού εξοστρακισμού του σχεδιασμού του χώρου ως κοινωνικής πρακτικής και κρατικής λειτουργίας. Η αμέσως μεταπολεμική περίοδος –ως απόηχος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου– κυριαρχήθηκε από ζητήματα όπως: το ενοικιοστάσιο, τα κίνητρα ανοικοδόμησης-αυτοστέγασης, το ΚΗ' Ψήφισμα, τη νομοθεσία «περί πλουτησάντων κατά την κατοχική περίοδο», τα οποία άσκησαν καταλυτική επιρροή στην ανάπτυξη του αστικού χώρου, αλλά που λίγο είχαν να κάνουν με μια «τυπική» πολιτική πολεοδομικού σχεδιασμού (Δελλαδέτσιμας 1991, Delladetsima 1999). Επομένως η ανασυγκρότηση αποτέλεσε την εξαίρεση, ένα θύλακα, μια προσπάθεια σχεδιασμένης παρέμβασης που ήδη πριν την ολοκλήρωσή της είχε αρχίσει να αποδυναμώνεται από την κυρίαρχη συνθήκη (πολιτική) «μη σχεδιασμού» η οποία χαρακτήρισε τη μεταπολεμική περίοδο συνολικά.

Δ) Η καταλυτική επιρροή που ασκούσαν εκείνη την εποχή, σε επίπεδο προτάσεων σχεδιασμού, οι ιδέες του CIAM και γενικά του Μοντέρνου Κινήματος, οι οποίες βρήκαν πεδίο εφαρμογής στη διάρκεια της

αμέσως μεταπολεμικής περιόδου κατά την ανασυγκρότηση πολλών πόλεων μετά τις καταστροφές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Όπως επισήμηνε πολύ εύστοχα ο Grebler (1956), το σύνθημα «Καλύτερες πόλεις» (*Better Cities*) – με το οποίο προβάλλονταν οι αρχές του CIAM – κυριαρχούσε στις πόλεις της Ευρώπης και είχε υποκαταστήσει αυτό του Α' Παγκοσμίου Πολέμου «Σπίτια για τους Ήρωες» (*Homes for Heros*). Σχεδόν στις περισσότερες πόλεις της Ευρώπης και όχι μόνο, τέθηκε το δίλλημα και αναπτύχθηκε έντονη κοινωνικοπολιτική διαπάλη μεταξύ της επαναφοράς-διατήρησης της παλιάς δομής και της ριζικής αναδιάρθρωσης. Η τελευταία αποτέλεσε την κυρίαρχη επιλογή και πραγματοποιήθηκε σε μια σωρεία ιστορικών κέντρων, όπως, το Coventry (Φωτογραφία 1), στο Rotterdam (Φωτογραφία 2, Χάρτης 1), στο Birmingham, στο Hull, στο Λονδίνο, στο Αμβούργο, στο Μιλάνο, στην Dunkerque και σε άλλες πολλές πόλεις (σε αντιδιαστολή με πόλεις όπως η Βαρσοβία ή το Μόναχο). Μέσα σε αυτή την πανευρωπαϊκή «ιδεολογία του νεωτεριστικού σχεδιασμού» και στο βαθμό που ανάλογη προβληματική επί της ουσίας δεν είχε αναπτυχθεί στην Ελλάδα – λόγω των συγκρούσεων του Εμφυλίου – η τελική επιλογή της δημιουργίας μέσω της ανασυγκρότησης «νέων σύγχρονων οικισμών και πόλεων» διέθετε εκ των πραγμάτων την απαιτούμενη νομιμοποιητική ισχύ. Η ακραία αυτή «μοντέρνα» επιλογή αποτυπώθηκε κυρίως στην Κεφαλληνία και την Ιθάκη και εν μέρει στη Ζάκυνθο, συνεπικουρούμενη από καταλυτικής σημασίας αποφάσεις της στρατιωτικής διοίκησης για την καθαίρεση κτισμάτων, την κατεδάφιση ετοιμόρροπων οικοδομών και την αποκομιδή μπαζών. Όπως επισημαίνει ο Δ. Ζήβας (1959, σελ. 44):

Αντίθετα με ό,τι συνέβη στην Ζάκυνθο, η Κεφαλληνία και η Ιθάκη – για την ακρίβεια το Βαθύ Ιθάκης – εκρίθη ότι έπρεπε να ανοικοδομηθούν πάνω στα σύγχρονα αρχιτεκτονικά και μορφολογικά δεδομένα. Η αλήθεια είναι πως ο πειρασμός ήταν μεγάλος και άλλη τέτοια ευκαιρία δεν παρουσιάζεται εύκολα. Όμως η πρόθεσις, τουλάχιστον όσον αφορά την πολεοδομική μελέτη, που ήταν το κρισιμότερο και πιο ενδιαφέρον συγχρόνως πρόβλημα, έμεινε μόνον πρόθεσις. Επανελήφθη και εδώ η τακτοποίηση των πραγμάτων του είδους που είδαμε και στην Ζάκυνθο. Έτσι ό,τι μένει για να δει κανείς από τις «σύγχρονες» – για να μην πω εκείνο το «μοντέρνες» – πόλεις του Αργοστολίου, της Σάμης και από το Βαθύ της Ιθάκης είναι μόνο τα Δημόσια κτίρια τα αντίστοιχα με τα Δημόσια κτίρια της Ζακύνθου.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 1

*Το Coventry πριν και μετά την ανασυγκρότηση
μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*

Πηγή: T. Gregory (1973), «Coventry», Holliday (επιμ.), *City Redevelopment*, London, Knight, σ. 79.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 2

*Η κατεστραμμένη περιοχή του Rotterdam μετά την απομάκρυνση
των συντριμμιών*

Πηγή: The City of Rotterdam Information Office (1979).

ΧΑΡΤΗΣ 1

*Το τελικό σχέδιο ανασυγκρότησης-αναδιάρθρωσης της πόλης,
γνωστό ως Βασικό Σχέδιο (Basic Plan)*

Πηγή: The City of Rotterdam Information Office (1979).

Ε) Η επίδραση των ιδεών του Κ. Α. Δοξιάδη και το σύνολο των εφαρμογών που είχαν αναπτυχθεί από τις δραστηριότητες του Υφυπουργείου Ανοικοδόμησης κατά την αμέσως προγενέστερη περίοδο, δηλαδή τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια (1945-1951). Όπως έχει και αλλού τονιστεί (Δελλαδέτσιμας 2000), οι αρμοδιότητες του Υφυπουργείου και στη συνέχεια του Υπουργείου Ανοικοδόμησης δεν περιορίστηκαν μόνο στα τεχνικά ζητήματα της ανοικοδόμησης και στη γενικότερη χάραξη και εφαρμογή οικιστικής και πολεοδομικής πολιτικής. Οι αρμοδιότητες του συγκεκριμένου φορέα, στις διάφορες μεταλλάξεις του, επεκτάθηκαν και συνδέθηκαν άμεσα με τα κρίσιμα ζητήματα της εκτέλεσης και ελέγχου της κατασκευαστικής διαδικασίας καθώς και με την πολιτική των απαλλοτριώσεων. Το πρώτο ζήτημα αποτέλεσε αντικείμενο μιας

σειράς νομοθετημάτων της περιόδου τα οποία συνδέθηκαν άμεσα με τις αρμοδιότητες του Υφυπουργείου Ανοικοδόμησης, εξειδικεύοντας τη δράση του με την πολιτική για την ανοικοδόμηση των αγροτικών περιοχών και κυρίως με αυτή της αυτοστέγασης, στηρίζοντας δραστηριότητες όπως εκείνες της διανομής οικοδομικών υλικών στα νοικοκυριά, της προώθησης της οικογενειακής εργασίας, της παροχής τυποποιημένων σχεδίων (πυρήνων κατοικιών), καθώς και της συστηματοποίησης παροχής δανείων πιστωτικών διευκολύνσεων σε εκτεταμένη βάση. Η ανοικοδόμηση των αγροτικών περιοχών αποτελεί πεδίο στο οποίο η πολιτική του Υφυπουργείου άφησε απτά δείγματα εφαρμογής (έστω και αποσπασματικά), εδραιώνοντας την πρακτική – της αυτοστέγασης – που υιοθετείται έκτοτε συστηματικά από το ελληνικό κράτος σε ολόκληρη σχεδόν τη μεταπολεμική περίοδο, αρχής γενομένης με την ανασυγκρότηση των Ιόνιων Νησιών.

ΣΤ) Τέλος, ειδική μνεία πρέπει να γίνει στις πλούσιες ικανότητες, δεξιότητες και καινοτόμες πρακτικές, καθώς και στη συσσωρευμένη γνώση του τεχνικού κόσμου της χώρας που αποτυπώθηκαν με την εμπειρία της ανασυγκρότησης των νήσων. Παράλληλα, δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί μια σαφέστατη πολιτική πρόθεση άσκησης κοινωνικού ελέγχου στην όλη διαδικασία της ανασυγκρότησης.

Αι εντεταλμένα Υπηρεσία και Τεχνικοί εις τους οποίους έχουν ανατεθή ανώτεροι αρμοδιότητες δια την ανοικοδόμησιν των σεισμοπαθών περιφερειών, παρέλειψαν μέχρι τούδε να προβούν εις δημοσίαν ανακοίνωσιν επί των διαμορφούμενων επί αυτής σκέψεων, συμπερασμάτων και ενεργειών κατά τρόπον ώστε ο τεχνικός κόσμος της χώρας να ενημερωθή, επί τούτων, να συζητηθή, να κρίνη και ενδεχομένως να βοηθήση περαιτέρω. Ερωτήματα όθεν, εγείρονται περί της επιστημονικής αντιμετώπισεως του θέματος, περί των πολεοδομικών κατευθύνσεων, περί των εφαρμοστέων τεχνικών μεθόδων, περί της πλήρους χρησιμοποίησεως επιτοπίων και εγχωρίων υλών και εγχωρίου εργασίας και περί σκοπιμωτέρας διαθέσεως των διαθέσιμων πιστώσεων. Επίσης γεννώνται περαιτέρω ερωτήματα επί των σχηματιζομένων προβλέψεων ως προς το οικονομικόν πρόβλημα της ανοικοδομήσεως και το γενικότερον τοιούτου της ανασυγκροτήσεως των σεισμοπλήκτων περιφερειών. Πολλαπλή είναι, όθεν, η ως άνω παράλειψις (Ρουσόπουλος 1954, σελ. 3).

Με άλλα λόγια, έστω και υπό το πρίσμα μιας εν δυνάμει θεσμικής-πολιτικής αντιπαλότητας, η μια πλευρά, αρμόδια για την ανασυγκρότηση, προτάσσει την αποτελεσματικότητα της όλης διαδικασίας (ως προς τις βασικές υποδομές και το μεγαλύτερο μέρος των κατοικιών), ενώ η άλλη θέτει κρίσιμα ερωτήματα πολιτικής (πολεοδομικών επιλογών, χρήσης τοπικών υλικών, απασχόλησης στον κατασκευαστικό κλάδο) που δυστυχώς καιρό τώρα έχουν πάψει να αποτελούν αντικείμενο προβληματικής στη χώρα μας.

3. Η φάση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης

Η περίοδος και η πολιτική της έκτακτης κατάστασης θα πρέπει να εξεταστούν λαμβάνοντας υπόψη τις υφιστάμενες εκείνη την περίοδο δομές παροχής έκτακτης βοήθειας (σχεδόν εξ ολοκλήρου στρατιωτικής φύσης: ένοπλες δυνάμεις, χωροφυλακή, λιμενικό σώμα), οι οποίες, καθώς γνωρίζουμε, είχαν αποσαθρωθεί ως τοπικό δυναμικό από την καταστροφή. Επίσης, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι περιορισμένες τεχνολογικές δυνατότητες επικοινωνίας και μεταφορικής υποδομής,² άρα μια εν γένει αδυναμία διαμόρφωσης της αμεσότερης κατά το δυνατόν αντίληψης της κλίμακας της καταστροφής και πρόσβασης στις πληγείσες περιοχές. Αναμφίβολα η πολιτική και τα μέτρα της περιόδου έκτακτης κατάστασης χρήζουν εκτεταμένης διερεύνησης. Γενικά, το σύνολο των μέτρων έκτακτης ανάγκης με τα σημερινά δεδομένα ανέλαβε ο στρατός: παροχή σκηνών, τροφή, ιατρική περίθαλψη, αλλά και (με βάση τις δυνατότητες της εποχής) τον απεγκλωβισμό και τη διάσωση θυμάτων, καθώς και την απομάκρυνση των συντριμμιών. Στα μέτρα της περιόδου συμπεριλαμβάνονται και ορισμένα πιο ακραία μέτρα, όπως η απαγόρευση της εγκατάλειψης των πληγεισών περιοχών από τους κατοίκους και η απομάκρυνση-συγκέντρωση όλων των παιδιών σε «παιδουπόλεις» (Παπαϊωάννου 1975, σελ. 35) που βρίσκονταν είτε εντός είτε εκτός των νησιών (π.χ. κατασκηνώσεις ΠΙΚΠΑ στην περιοχή της Λάσης στο Αργοστόλι) και τα οποία επέστρεφαν στις οικογένειές τους με την ολοκλήρωση της ανοικοδόμησης.

2. Για παράδειγμα, στα πληγέντα νησιά δεν υπήρχε αεροδρόμιο, άρα ο κύριος όγκος της παροχής βοήθειας σε ανθρώπινο δυναμικό, εφοδίων και εξοπλισμού μπορούσε να γίνει μόνο διά θαλάσσης.